

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

DOI: 10.52122/nisantasisbd.1705693

**KÜRESEL KENTLEŞME SÜRECİNDE SOSYOLOJİK DÖNÜŞÜMLER VE
TÜRKİYE'DE ÇARPIK KENTLEŞME GERÇEĞİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR
KENTLEŞME****Dr. İbrahim MAVİ**

İzmir Radikal Eğitim Kurumları

e-posta: ibrahimmavi01@gmail.com

ORCID 0000-0002-8268-6899

ÖZET

Bu çalışmada, küresel kentleşme süreçlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları ele alınarak, sürdürülebilir kentleşmenin önemi vurgulanmaktadır. Küreselleşme döneminde şehirler hızla büyümüş, kentsel alanlarda plansız yapılaşma, altyapı eksiklikleri ve çevresel sorunları derinleştirmiştir. Bu sorunların çözümü için geliştirilen kavram sürdürülebilir kentleşme kavramıdır. Bu bağlamda, sürdürülebilir kentleşme, çevresel etkileri en aza indirerek, ekonomik ve sosyal faydaları artırmayı amaçlayan bir gelişim modeli şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu modelden yola çıkarak Türkiye'de kent olgusu üzerinde durulmuştur. Türkiye'de çarpık kentleşme, ilk yıllarda kırsaldan şehirlere yapılan yoğun göçle artmış da son dönemlerde küresel göç hareketlerinden de etkilenmiştir. Bu göç, gecekondulaşma ve plansız yapılaşmaya yol açarak, büyük şehirlerde ciddi altyapı ve sosyal hizmet sorunlarına neden olmuştur. Bu sorunlar küresel krizleri tetiklemiştir. Bu sorunların çözümü sürdürülebilir kentleşme ile mümkündür. Sürdürülebilir kentleşmede, bu tür sorunların çözülmesi için hem çevresel hem de toplumsal anlamda dengeli bir yaklaşım gereklidir. Enerji verimliliği, yeşil alanların artırılması, afetlere karşı dayanıklı yapıların inşa edilmesi gibi stratejiler, sürdürülebilir kentleşmenin temel unsurlarıdır. Bu unsurlardan yola çıkarak Türkiye'deki kentleşme sürecinde, sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak için yerel yönetimlerin etkin bir şekilde şehir planlaması yapması ve çevre dostu projelere odaklanması gerekliliği üzerinde durulmuştur. Sosyolojik çözümlemeler kapsamında literatür taraması yapılmış, Birleşmiş Milletlerin kalkınma amaçlarından Sürdürülebilir Şehir ve Yaşam Alanları çerçevesinde uluslararası gelişmeler çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Küresel Kentleşme, Sürdürülebilir Kentleşme, Çarpık Kentleşme, Küresel Amaçlar.**Jel Kodları:** L26, O18, R11, B21.**SOCIOLOGICAL TRANSFORMATIONS IN THE PROCESS OF GLOBAL URBANIZATION AND SUSTAINABLE
URBANIZATION IN THE CONTEXT OF UNPLANNED URBAN GROWTH IN TÜRKİYE****ABSTRACT**

This study emphasizes the significance of sustainable urbanization by examining the social, economic, and environmental dimensions of global urbanization processes. With the advent of globalization, cities have experienced rapid growth, which in turn has exacerbated problems such as unplanned urban development, infrastructure deficiencies, and environmental degradation in urban areas. The concept developed in response to these challenges is sustainable urbanization. In this context, sustainable urbanization has emerged as a developmental model aimed at minimizing environmental impacts while maximizing economic and social benefits. Based on this model, the study focuses on the phenomenon of urbanization in Türkiye. Although irregular urban development in Türkiye initially increased due to intensive rural-to-urban migration, in recent years it has also been influenced by global migration movements. These migration flows have led to the proliferation of informal settlements and unregulated construction, resulting in severe infrastructure and social service problems in major cities. Such issues have also triggered global crises. Sustainable urbanization offers a viable solution to these challenges, requiring a balanced approach that addresses both environmental and social dimensions. Strategies such as improving energy efficiency, expanding green spaces, and constructing disaster-resilient buildings constitute the core elements of sustainable urbanization. Building upon these elements, the study emphasizes the necessity for local governments in Türkiye to engage in effective urban planning and prioritize environmentally friendly projects in order to achieve a sustainable urban future. Within the framework of sociological analysis, a literature review was conducted, and international developments were examined in line with the United Nations Sustainable Development Goal of "Sustainable Cities and Communities."

Keywords: Urbanization, Global Urbanization, Sustainable Urbanization, Unplanned Urbanization, Global Goals.**Geliş Tarihi/Received:** 24.03.2025**Kabul Tarihi/Accepted:** 02.06.2025**Yayın Tarihi/Printed Date:** 30.06.2025

Kaynak Gösterme: Mavi, İ., (2025). "Küresel Kentleşme Sürecinde Sosyolojik Dönüşümler ve Türkiye'de Çarpık Kentleşme Gerçeğinde Sürdürülebilir Kentleşme". *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(13) 00-00.

GİRİŞ

Kentleşme süreci dünyanın her noktasında aynı anda başlamadığı gibi, insanların yaşam süreçleri ve tercihlerine bağlı olarak gelişme göstermiştir. İlk yerleşim yerleri olarak mağara yerleşimleri dışında, toplulukların bir araya gelerek yapılaşmaya gittiği süreçler sonunda kentleşme görülmeye başlamıştır. Buradan anlaşılabileceği üzere kentleşme aynı zamanda insanların bir araya gelerek mekânlar kurmaya başlamasıyla oluşmuştur. Bu oluşum süreci kıtadan kıtaya farklılık göstermektedir. Bu farklılık sadece fiziki coğrafyada değil, toplumsal yapının genelini ilgilendiren sosyal, siyasal, ekonomik gelişmeler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu nedenle kentleşme sürecini birçok boyutuyla değerlendirmek mümkündür. Nitekim kentleşme mimarlık ve şehir planlaması alanlarından sosyal bilimlere kadar geniş bir akademik değerlendirme ağına sahiptir. Fakat bu çalışmada küreselleşme bağlamında kentleşmenin sosyolojik boyutları üzerinde durulmakta, kentleşme süreciyle beraber ortaya çıkan toplumsal gelişmeler sürdürülebilirlik kapsamında incelenmektedir.

Küresel dönemde ortaya çıkan değişimlerin merkezinde kentleşme süreci yer almaktadır. Çünkü kentler artık sadece ekonomik gelişmelerin olduğu alanlar olarak değil toplumsaldinamiklerin ve değişimlerin merkezi haline de gelmiştir. Hızlı kentleşmeye bağlı olarak birtakım sorunlar da ortaya çıkmıştır. Küresel dönemde hava, su ve toprak kirliliği, biyoçeşitliliğin azalması, çölleşme gibi çevre sorunları, sanayileşme, çarpık kentleşme, nüfus artışı, kalkınma, göçlere bağlı olarak çarpık kentleşme, iklim krizi gibi sorunlar dikkat çekmeye başlamıştır. Bu sorunların odağında da küresel gelişmeler ve bu gelişmelere bağlı olarak devasa kentler yer almaktadır. Küresel sorunlara karşı başlatılan mücadeleler çeşitlilik gösterse de esasında kentleşme sorunları olarak vurgulanan sorunlara karşı alternatifler üretilmeye çalışılmaktadır. Birleşmiş Milletler başta olmak üzere, devletler, sivil toplum kuruluşları vb. diğer birçok aktörün öncülük ettiği politikalar çerçevesinde sürdürülebilir kentleşme vurgusu artmaya başlamıştır. Kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunların dünyayı etkilenmesinden dolayı sürdürülebilir kentlerin kurulması toplumu, doğayı ve dünyayı olumlu anlamda etkileyecektir. Bu sürecin nasıl olacağına dair gelişmeler ele alınmaktadır.

Küresel dünyada sürdürülebilir kentleşme konusunda yeni bir bakış açısı geliştirmek amacıyla ele alınan bu çalışma, aynı zamanda Türkiye özelinde de sürdürülebilir kentleşme ve doğal afet konusuna yeni bir ışık tutma gayretindedir. Bu çalışma Türkiye’de sürdürülebilir kentleşme olgusunu ele alarak, var olan sorunlara çözüm üretmede dünya kalkınma hedeflerinin neresinde olduğunu ele alma amacındadır. Bu amaçla literatür taraması gerçekleştirilmiş olup, aynı zamanda Birleşmiş Milletler kalkınma hedefleri, dünya genelinde sürdürülebilir kentleşme süreçleri incelenmiştir. Bu çerçevede sorun tespiti, çözüm önerileri üzerinde durularak sosyolojik bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Daha çok literatür taraması şeklinde gelişse de aynı zamanda BM kalkınma hedefleri incelenmiş, sürdürülebilirlik ile ilgili bilgi ve belgeler analiz edilmiştir. Bu kapsamda kentleşme olgusuna katkı sunulması amaçlanmıştır.

1. Kent ve Kentleşme Kavramsal Çerçeve

Dünya nüfusunun büyük bir oranın kent merkezîlerinde yaşamaya başlamasıyla kent özelinde çalışmalar artmıştır. Bu çalışma alanlarıyla beraber kentin ne olduğuna dair birtakım tanımlar ortaya çıkmıştır. Kent, ekonomik, sosyal, kültürel ve yönetsel işlevlerin yoğunlaştığı, nüfus yoğunluğu yüksek, yapay çevrenin baskın olduğu büyük yerleşim birimleridir. Kırsal yerleşimlerden farklı olarak, kentlerde sanayi, ticaret ve hizmet sektörleri öne çıkar ve toplumsal yapı daha karmaşıktır (Tümertekin ve Özgüç, 2002). Kentler aynı zamanda yönetsel ve kültürel merkezler olarak da işlev görür ve çeşitli sosyal tabakaların, yaşam tarzlarının bir arada bulunduğu mekânlardır (Ersoy, 2001). Keleş’e (2008: 26) göre kenti sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugün kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim

süreci şeklinde ifade etmek mümkündür. Ayrıca kentleşmenin 20. Yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu vurgulayan Keleş, kentleşme sürecinin tarihinin çok eskilere dayandığını vurgular.

Kentleşme süreci, insanlık tarihinin en önemli sosyo-ekonomik dönüşümlerinden biridir. 18. yüzyılın sonlarına doğru, sanayileşme ile başlayan hızlı kentleşme hareketi, özellikle 20. yüzyılın ortalarına doğru üst boyuta ulaşmış ve tüm dünyayı etkilemiştir. Modern toplumların kentleşme süreçleri, toplumsal yapıları yeniden şekillendirmiş, iş gücü, yaşam tarzları ve sosyal ilişkilerde köklü değişimlere yol açmıştır. Kentleşmenin sosyolojik yansımaları, yalnızca fiziksel çevrenin değişimiyle sınırlı kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapının da dönüşmesine neden olmuştur. Sosyal bilimciler, kentleşmenin iki ana yönünü incelemiştir: Birincisi, kentsel alandaki yaşam koşullarının birey ve topluluklar üzerindeki etkisi; ikincisi ise kentleşmenin ekonomik, kültürel ve siyasi yapıları nasıl şekillendirdiği. Harvey (2000), kentlerin, sermaye birikiminin merkezi haline gelmesiyle birlikte, toplumsal yapıları yeniden ürettiğini savunmuştur. Giddens (1991) ise modernleşme ile birlikte ortaya çıkan bireyselleşme, sınıf ayrımları ve kent içindeki sosyal dinamikleri irdlemiştir. Bunun yanı sıra, kentleşme süreci yalnızca gelişmiş ülkelerle sınırlı kalmamış, gelişmekte olan ülkelerde de hızla yayılmıştır. Bu süreç, göç, yoksulluk ve çarpık kentleşme gibi yeni sosyo-ekonomik sorunları da beraberinde getirmiştir (Sassen, 2001: 18).

Kentleşme yaklaşık olarak 10.000 yıl öncesine gitmektedir. İlk kentlerin ortaya çıkışı, ardından erken dönem Antik kentlerin varlığı bu sürecin ilk dönemleridir. Yine Ortadoğu'nun kent bakımından eski bir tarihi olduğu bu tarihin Mezopotamya ve Mısır'da 6000 yıl öncesine dayandığı bilinmektedir. Light'ın (1983) vurguladığı üzere Hindistan'da İndus Vadisi, Çin'de, Girit şehirlerinin Minos uygarlığında yaklaşık 4000 yıl kadar önce ve Meksika'da yaklaşık 2300 yıl öncesinde kentlerin kuruluşu yer almaktadır. Keleş'e (2008: 26) göre ilk zamanlarda Babil, Atina, Roma, Mexico City, Pekin vb. gibi merkezi komuta şehirleri bulunmaktaydı. Antik dönemde Polis (Antik Yunan şehir devleti), Atina gibi klasik kentler, Klasik Roma döneminde Roma şehirleriyle kentler devam etmiştir. İslam hükümdarlarının Constantinople/İstanbul gibi eski Roma kentlerini devralması, İslam egemenliği altında Kuzey Afrika ve Yakın Doğu'da da kentlerin kurulması şeklinde örnekler arttırılabilir. Aynı şekilde aşağı yukarı aynı dönemde (MS 1000–1700), Hindistan'daki şehirlerin kuruluşu ve refahı da kentleşme sürecinin farklı bir gelişimini ifade etmektedir. Latin Amerika'da 16. Yüzyıllarda Aztek ve İnka medeniyetleri, Tenochtitlan (Meksiko) şehri gibi önemli şehirlerin kuruluşuyla kentleşme alanında önemli gelişmeler söz konusu olmuştur. Kentleşme süreci insanlık tarihi ile beraber gelişme göstermiştir fakat kentleşme, modern kentlerin kuruluşu ortaçağ dönemi ticaretleriyle yeni bir boyut kazanırken asıl gelişmeler sanayi devrimi ile beraber yaşanmıştır. Emegın uzmanlaşması, toplumsal görevlerin karşılıklı bağımlılığının artması ve farklı işlevlerin ayrışması aracılığıyla gelişen bir sürecin sonunda (Childe, 1950) gelişme gösteren kentleşmekapitalizmin gelişiyile modern halini almaya başlamıştır. Kapitalizm, feodal ilişkilerin kırılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Teknolojik değişimlerle birlikte sanayi devrimi (1780–1880), büyük şehirlerin sayısında önemli bir artışa yol açmıştır (Jones, 1990).

1800'lü Yıllarda Avrupa'da sanayi şehrinin yükselişiyile beraber, kentlerin kuruluşunda da birtakım değişimler yaşanmıştır. Örneğın 1800'lü ve 1900'lü yılların Batı Avrupa sanayi şehirlerini antik dönem kentlerden farklı kılan en büyük etkenlerden biri, kentlerin dini ya da kozmolojik kodlara dayanarak değil gelişigüzel gelişmiş olmalarıdır. Kentleşme sürecinin sanayinin gelişimi ve kapitalizmin yükselişiyile bağlantılı olması, sosyolojinin de bu dönemde toplumsal yapıyı açıklama dönemine denk gelmesi nedeniyle bu konuda birçok görüş ortaya çıkmıştır. Her ne kadar sosyoloji kuramları kısmında düşünürlerin görüşleri detaylı bir şekilde ele alınmışsa da klasik teorisyenlerin kentleşme sürecini farklı şekillerde ele aldıkları söylenebilir. Durkheim kent/şehir tanımlaması yaparken “ahlaki uyumun dağılması için bir yer” vurgusunda bulunmuştur. Weber, “rasyonelliğın-akılcılığın büyümesi” şeklinde bir vurguda bulunmuştur. Marx kapitalist üretim ilişkileri üzerinden, Ferdinand Tönnies topluluk (Gemeinschaft) ve toplum (Gesellschaft) ayrımı ile şehirleri vurgulamıştır. GeorgSimmel kentleşmenin kültürel boyutları üzerinde yoğunlaşmıştır. Son olarak Chicago Okulunu

oluşturan bilim insanları kentsel kültüre alışma, bütünleşme veya dağılma konuları çerçevesinde bir çözümlemeye başlamıştır.

Toplumbilimsel olarak kent, “toplumsal açıdan bir örnek olmayan insanların göreceli olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması biçiminde tanımlanabilir” (Wirth, 2002:85). Kentleşme, “dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus sayısının artmasıdır” (Keleş, 2008:25). Ancak, “kentleşme süreci salt nüfusun mekânda yer değiştirmesini aşan, ekonomik, toplumsal ve kültürel bir dizi değişim sürecine işaret etmekte ve bu süreç, ekonomik, politik, toplumsal ve kültürel düzeylerde bir dizi çarpıcı değişimle yaşanmaktadır” (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001:95). Kentleşme, “sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir” (Keleş, 2008: 25). Kentleşme ile beraber bir de kentleşme kavramı vurgulanmalıdır. Kentleşme kent kültürüne uyma, kentli olarak kendini ait hissettiği değer, davranış ve tutumların benimseme kentleşmenin temel ölçütüdür. Uzmanlaşmanın geliştiği kent ortamında çeşitlenmiş kentleşme sürecine dahil olan insanlar bir nüfusu temsil etmektedirler. Tekeli ve Gülöksüz’e (1995) göre, bu nüfus kendi içinde kişisel olmayan ilişkiler geliştirir. Aynı zamanda modern toplumda kentliler bireysel ve akılcı davranışlar içine girerler.

Kentleşme sürecinin bu tarihsel gelişimi günümüz küresel dönemde kent ve kentleşmeye dair yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Kente dair tanımlar ve kent terminolojisinde yeni adlandırmalar ortaya çıkmıştır. Tablo 1’de görüldüğü üzere kentlerin çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetsel açılarından belli tanımlamaları söz konusu olmuştur.

Tablo 1: Kentlerin Terminolojisi

Çevre	Sosyal	Ekonomi	Yönetim
Bahçe Kentler	Katılımcı Kentler	Girişimci Kentler	Yönetilen Kentler
Sürdürülebilir Kentler	Yürünebilir Kentler	Rekabetçi kentler	Zeki (Intelligent) Kentler
Eko Kentler	Entegre Kentler	Üretken Kentler	Üretken Kentler
Yeşil Kentler	Kapsayıcı Kentler	Yenilikçi Kentler	Verimli Kentler
Kompakt Kentler	Sadece Kentler	İş Dostu Kentler	İyi Yönetilen Kentler
Akıllı kentler (Smart)	Açık Kentler	Küresel Kentler	Akıllı Kentler
Dayanıklı Kentler	Yaşanabilir Kentler	Dirençli Kentler	Gelecek Kentler

Kaynak: Moir vd, 2014.

Kent terminolojisinden de anlaşılacağı üzere kentlerin farklı başlıklar altında değerlendirilmesi kentleşmenin sadece fiziki yapılarla ilgili olmadığını göstermektedir. Bu durum sosyolojik çözümlemelerde de ortaya çıkmaktadır ki bu konuda birçok tartışma söz

konusudur. Bu tartışmalara geçmeden önce kentleşmeye dair sosyolojik yaklaşımlar üzerinde durulabilir.

2. Kente Sosyolojik Yaklaşımlar

Kent toplumsal yapının bütününe ilgilendirdiği için sosyoloji kuramlarında bu alana dair birçok tartışma yürütülmüştür. Aynı şekilde klasik ve çağdaş sosyoloji kuramları ile bu kuramların öncüler tarafından kent çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Karl Marx ve Friedrich Engels (2005), Sanayi Devrimi sonrası kentleşmeyi, sınıf çatışmaları ve kapitalist üretim ilişkileri bağlamında ele almışlardır. Kentlerin, artı değer ürettiği ve işçi sınıfının olduğu alanlar olduğunu vurgulamışlardır. Emile Durkheim (2023) ise kentleşmeyi işbölümü ve toplumsal dayanışma açısından incelemiştir. Geleneksel toplumların mekanik dayanışmasından modern kent toplumlarının organik dayanışmasına geçişi analiz etmiştir. Max Weber, kentlerin tarihsel gelişimini, ekonomik, siyasi ve dini faktörlerle ilişkilendirerek kapsamlı bir analiz sunmuştur. Weber (1921) özellikle rasyonelleşme ve bürokrasi kavramları üzerinden kentlerin dönüşümünü incelemiştir. Georg Simmel, kentin birey üzerindeki psikolojik etkilerine odaklanmıştır. Simmel (1903) *The Metropolis and Mental Life* adlı eseriyle, kentte yaşayan bireyin kayıtsızlık, bireyselleşme ve duyusal aşırı yüklenme gibi deneyimlerini açıklamıştır.

Kente dair tartışmalar dönemin önde gelen ekolü olan Chicago Okulu tarafından da ele alınmıştır. 1920'lerde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan Chicago Okulu, kenti ilk kez sistematik bir araştırma nesnesi olarak ele almıştır. Bu okulun önde gelen temsilcileri Robert Park vd. (1925) İnsan ekolojisi yaklaşımını geliştirerek kentin doğal bir çevre gibi büyüdüğünü ve farklı bölgelerin farklı işlevlere sahip olduğunu savunmuştur. "Marjinal insan" kavramıyla göçmenlerin kentteki uyum süreçlerini incelemiştir. Bir diğer temsilci olan Ernest Burgess, kentin eş merkezli halkalar modelini ortaya atmıştır. Burgess'e (1925) göre kent, merkezden dışa doğru farklı kullanım alanlarına sahip halkalar halinde genişler. Benzer süreci vurgulayan Louis Wirth (1938), kentsel yaşamın bireylerin tutum ve davranışları üzerindeki etkilerini analiz etmiştir. Kentlerin büyüklük, yoğunluk ve heterojenlik özelliklerinin kentli kişiliğini nasıl şekillendirdiğini incelemiştir.

Klasik sosyoloji kuramlarının yanı sıra çağdaş sosyoloji kuramlarında da kente dair çalışmalar yürütülmüştür. Özellikle 1960'lardan itibaren klasik sosyolojik kuramlar ile Chicago Okulu'nun yaklaşımlarını eleştiren ve geliştiren birçok çağdaş düşünür ortaya çıkmıştır. Bu düşünürlerin başında gelen Henri Lefebvre, Özellikle "kent hakkı" ve "mekânın üretimi" kavramlarıyla tanınmıştır. Lefebvre (1968) Kentin sadece bir mekân değil, aynı zamanda toplumsal ilişkilerin ve çatışmaların üretildiği bir alan olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Manuel Castells, kentleşmeyi ekonomi politik bir yaklaşımla ele almıştır. Castells (1977) kenti, kolektif tüketimin ve işgücünün yeniden üretiminin sağlandığı bir mekânsal birim olarak tanımlamıştır. Marksist coğrafya alanında önemli çalışmaları olan bir diğer düşünür Harvey'dir. Harvey (1985) kentin sermaye birikimi ve küresel kapitalizm ile olan ilişkilerini analiz etmiştir. "Kent hakkı" kavramını genişletmiş ve kentsel düzeyde sosyal adalet ve getto kavramlarını incelemiştir. Son olarak Ray Pahl, John Rex, Peter Saunders (1981) yeni Weberci yaklaşımlarıyla kentsel süreçlere statü, güç ve çoklu tabakalaşma gibi kavramlar üzerinden bakmışlardır.

Kent çalışmaları konusunda çağdaş sosyoloji kuramları günümüz kentleşme analizlerine de öncülük etmiştir. Ama bir taraftan da bir kopuş sağlamıştır. Çünkü günümüz kent çalışmalarında, kentleşme ve kentsel mekân, giderek karmaşılaşan küresel süreçler, sosyal eşitsizlikler, teknolojik gelişmeler ve çevresel kaygılar bağlamında ele alınmaktadır. Klasik ve modern kent sosyolojisi yaklaşımlarının temelini oluşturduğu bu alanda, farklı disiplinlerden beslenen ve yeni olguları anlamaya çalışan birçok çağdaş düşünür ve yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımların başında Neo-Marksist Yaklaşımlar ve Eleştirel Kent Kuramları gelmektedir. Bu alanda Henri Lefebvre, David Harvey ve Manuel Castells gibi düşünürlerin temellerini attığı neo-Marksist kent kuramları, günümüzde de kentsel mekânın kapitalist üretim ilişkileri ve sermaye birikimi süreçleri içinde nasıl şekillendiğini analiz etmeye devam etmiştir. Örneğin Harvey (1985), kentsel eşitsizlikler, mülksüzleştirme, neoliberal kentleşme ve "kent hakkı" kavramı üzerine en etkili isimlerden biri olmaya devam etmiştir. Bu sayede küresel

kapitalizmin kent mekanını nasıl dönüştürdüğünü ve kentsel sosyal adaletsizliği derinleştirdiğini inceleme imkânı olmuştur.

Gentrifikasyon üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Neil Smith "Kent üretiminin kâr güdüsü" ve "yeniden değerlendirme" süreçlerini analiz eden bir başka düşünürdür. Gentrifikasyonun sadece bir değişim değil, aynı zamanda bir sınıf çatışması (Smith, 1996) olduğunu savunmuştur. Kente dair çeşitli tartışmaların sürdürüldüğü yakın dönemde LoicWacquantgetto ve marjinalleşme üzerine yaptığı çalışmalarla, kentlerdeki yoksulluğun ve sosyal (2007) dışlanmanın mekânsal boyutlarını ele almıştır. Kente dair tartışmayı bir üst boyuta taşıyan Cindi Katz (2004) Feminist coğrafya ve çocukluk çalışmaları alanında önemli katkılar sunmuştur. Kent mekanının cinsiyet ve yaşa göre nasıl deneyimlendiğini ve eşitsizliklerin nasıl yeniden üretildiğini incelemiştir. Kente dair bu kuramsal tartışma çoğaltılabilir de nihayetinde kent tanımlamalarının sosyolojik bağlamdan ayrı düşünülemeyeceği gerçeği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tarihsel süreçte kentin değişen yapısına bağlı olarak ortaya çıkan çözümlemelerde değişiklik göstermiştir. Günümüz küresel dünyada bu tartışmanın boyutu farklılaşmıştır.

3. Kentleşmenin Küresel Dinamikleri ve Sosyolojik Yansımaları

Kente dair sorunların tartışıldığı dönemlerden en dikkat çeken küreselleşme dönemidir. Nitekim kentleşme yaklaşımları içerisinde dikkat çeken de "küresel kent" yaklaşımıdır. Kente dair yeni tartışmaların ortaya çıktığı küresel kent vurgusu küresel faktörleri ve küresel boyutları çözümleyerek kentlerin toplum üzerindeki etkisini anlamayı hızlandırmıştır. Nitekim Brenner ve Keil (2006: 8) küresel kentin oluşumunu vurgulamıştır. Bu düşünürler küreselleşmenin kentleşme ile bağlantısı olduğunu savunmuşlardır. Işık (1995: 30) da küreselleşme ve kentleşme ilişkisinin önemini ortaya çıkaran sermaye üzerinde durmuştur. Küresel sermayelerin ulus ötesi bir nitelik taşıma durumu söz konusudur ve bu sermaye akışı küresel kentler üzerinden gerçekleşmektedir. Bu sürecin 1970'li yıllardan itibaren etkili olduğunu vurgulayan Brenner ve Keil (2006: 21) günümüz küresel kentlerin küresel kapitalizmin merkezi haline geldiklerini vurgulamışlardır. Bu kapsamda küresel kent kavramını vurgulayan Sassen (2001: 19) küresel ekonomik sistemin üretimini de vurgular. Küresel kentler artık her türlü ulusötesi toplumsal gelişmenin olduğu bir merkez haline gelmiştir.

Kentlerin küresel süreçte yeniden konumlanmasına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar da çeşitlilik göstermiştir. Kentlerin küresel ağlar içinde yeniden konumlanması, enformasyon teknolojilerinin etkisi ve kültürel dönüşümler, postmodern kentleşme tartışmalarının merkezinde olmasını sağlamıştır. Bu süreci ele alan SaskiaSassen: "Küresel kentler" teorisiyle ön plana çıkmıştır. Küreselleşme süreçlerinde belirli kentlerin (New York, Londra, Tokyo gibi) küresel finans ve hizmet ağlarının merkezi haline gelmesini sağlayan koşulları incelemiştir. Bu kentlerde oluşan yeni sınıf kutuplaşmalarına (Sassen, 2001) dikkat çekmiştir. Bu alanda çalışmaları olan bir başka düşünür Edward Soja'dır. Kentsel mekânın çok katmanlı, çelişkili ve dinamik yapısını vurgulayan Soja (1989), kentin hem fiziksel hem de hayali boyutlarını ele almıştır. Kente dair bu çok boyutlu çözümleme küresel dönemde kentlerin yeni yaşam alanları ve bu yaşam alanlarının ortaya çıkardığı değişimler nedeniyle olmuştur. Bu değişimi sağlayan küresel gelişmeler ekonomi başta olmak üzere birçok alanı etkilemiştir.

Küresel dönemde yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel, politik ve sosyal alanlarda da dönüşüm yaşanmıştır. Bu süreç, dünya genelinde kentlerin ekonomik, politik ve kültürel merkezler olarak yeniden yapılandırılmasına neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte, büyük şehirler daha fazla ekonomik fırsat sunmaya başlamış ve küresel sermaye akışları, teknolojik gelişmeler ve hızla değişen iş gücü ihtiyaçları, kentleşmeyi hızlandıran faktörler olmuştur. Bunun yanı sıra, küreselleşme, yerel kültürler ve sosyal yapılar üzerinde baskılar yaratmış, kentlerin kimliklerini değiştiren bir süreç haline almıştır. Küreselleşmenin kentleşme üzerindeki etkileri incelendiğinde öncelikle ekonomik etki ortaya çıkmaktadır. Sassen'a (2001) göre, küreselleşme, uluslararası sermayenin ve yatırımın artmasına, uluslararası şirketlerin yerel ekonomilere daha fazla entegre olmasına yol açmıştır. Bu durum, büyük şehirlerdeki

ekonomik canlılığı artırmış, ancak kırsal alanlarda daha fazla yoksulluk ve göç olgularını tetiklemiştir. Gelişmekte olan ülkelerde, özellikle Türkiye'de, büyük şehirler küresel ekonomik rekabete uyum sağlamak amacıyla büyümeye devam etmiş ve bu büyüme, altyapı eksiklikleri ve plansız kentleşmeyi beraberinde getirmiştir

Küreselleşmenin kent üzerindeki etkilerinden bir diğeri kültür alanıdır. Castells'a (2005) göre, küreselleşme, kültürel homojenleşmeye yol açarken, yerel kültürlerin de yok olmasına neden olabilmektedir. Küresel kültür, büyük şehirlerde daha belirgin hale gelirken, yerel gelenekler ve değerler zamanla değişim göstermektedir. Bu durum, kentlerin kimliklerini ve toplumsal yapısını etkileyerek, kültürel ayrışmalara ve sosyal gerilimlere neden olabilir. Özellikle göçmen grupların yoğun olarak yaşadığı kentlerde, kültürel çeşitlilik arttığı gibi, kimlik bunalımları ve toplumsal uyumsuzluklar da ortaya çıkmıştır.

Küreselleşmenin kent üzerindeki etkisinin görünür olduğu sosyal ve politik alanlara bakıldığında, Harvey'e (2000) göre, küreselleşme, yerel yönetimler üzerinde de baskı oluşturmuş, bu durum toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine ve yerel yönetim politikalarının yetersiz kalmasına neden olmuştur. Küresel finansal krizler ve ekonomik daralmalar, yerel yönetimlerin kent planlaması ve altyapı yatırımları konusunda daha sınırlı imkanlara sahip olmasına yol açmaktadır. Türkiye'deki büyük şehirlerde bu durum, çarpık kentleşmenin ve plansız yapılaşmanın temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Kibunun en büyük sebebi göç ve kentleşme dinamikleridir. Bu dinamikleri vurgulayan Sassen (2001), küreselleşmenin sadece ulusal düzeyde değil, küresel ölçekte de göç hareketlerini hızlandırdığını savunmuştur. Uluslararası göçmen akışları, şehirlerin demografik yapısını değiştirmiş ve kentleşme süreçlerini hızlandırmıştır. Türkiye, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan gelen göçmenlerle, özellikle büyük şehirlerinde kentleşme sürecinin hızlandığı ve yeni sosyal yapılar ortaya çıktığı bir ülke olarak küresel göç dinamiklerinden doğrudan etkilenmiştir.

4. Türkiye'de Kentleşme Sürecinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye Cumhuriyeti ulus devlet yapısının gelişmeye başladığı 1923 tarihi aynı zamanda kentlerin de yeniden yapılandığı bir dönemdir. Bu süreci ele alan Tekeli (1998: 5) Türkiye'de kentleşme sürecinin, özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren hız kazandığını vurgulamıştır. Hatta "Ankara'nın Türkiye'de gerekli nitelikleri taşıyan ilk şehir" (Tanyeli, 1997:81) olduğu vurgulanabilir. Bu kapsamda Türkiye'de kentleşme sürecini genel anlamda erken dönem olan 1923-1950 dönemi ile sonrası dönem şeklinde ikiye ayırmak mümkün olmakla beraber Turhanoglu'nun (2019: 235-237) vurguladığı üzere izlenen politikalar ve ortaya çıkan sorunlar bakımından (1) 1923-1950 Erken Cumhuriyet Dönemi, (2) 1950-1960 Göç ve Hızlı Kentleşme Dönemi, (3) 1960-1980 Planlı Kalkınma Dönemi, (4) 1980-2000 Neoliberal Kentleşme Dönemi ve nihai olarak (5) 2000 sonrası dönem şeklinde dönemlere ayırmak mümkündür.

Türkiye'de 1950'lerden itibaren sanayileşmenin artmasıyla kentler büyük bir ivme kazanmıştır. 1950'lerde başlayan bu hızlı sanayileşme, kırsaldan şehirlere olan göç hareketini hızlandırmış ve bu durum, çarpık kentleşmenin temel sebeplerinden biri olmuştur. Ayrıca 1950'lerden sonra Türkiye, Marshall Planı kapsamında ABD'den önemli miktarda ekonomik yardım almıştır. Özellikle traktör ve diğer tarım makinelerinin sayısında ciddi artışlar yaşanmıştır. Tarımda makineleşme süreciyle özellikle küçük ölçekli çiftçilerin ve tarım işçilerinin iş gücüne olan talebi azaltmıştır. Bu durum, kırsal kesimde işsizliğin artmasına ve emeğin değersizleşmesine neden olmuştur. Birçok kişi daha iyi yaşam koşulları ve iş imkanları arayışıyla kentlere göç etmeye başlamıştır. Bu göç hareketi, kentlerde hızlı nüfus artışına, konut sıkıntısına ve altyapı sorunlarına yol açmıştır. İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük şehirler, bu dönemde iç göçün en fazla yaşandığı şehirler olmuştur. 1960'lı yıllarda başlayan gecekondulaşma, şehirlerin kenar mahallelerinde plansız yapılaşmanın önünü açmış, bu alanlarda sosyal ve altyapı sorunları artmıştır (Üngör, 1999). Fakat Türkiye'de kentleşme yalnızca fiziksel büyüme ile ilgili değil, aynı zamanda toplumsal yapının dönüşümü ile de ilgilidir. Bu dönüşümde, kırsaldan kente göç eden bireyler genellikle düşük gelirli, eğitim düzeyi düşük ve az sayıda sosyal hizmetten yararlanabilen gruplardır. Gecekondulaşma, bu

grupların yaşam koşullarını zorlaştıran bir olgu olarak kendini göstermektedir. Keleş'e (2008: 24) göre gelişmiş ülkelerdeki kentleşme süreçlerinden farklı olarak, Türkiye'deki kentleşme, plansız yapılaşma ve altyapı eksiklikleri ile karakterize edilmiştir.

Türkiye'de küreselleşme, özellikle "1980'lerden sonra, ekonomik liberalizasyon"(Tekeli, 1998: 20) ve dışa açılma politikaları ile paralel olarak kentleşme süreçlerini hızlandırmıştır. İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirler hem yerel hem de küresel düzeyde iş ve ticaret merkezleri haline gelmiştir. Bu süreç, ekonomik fırsatların ve iş olanaklarının artmasıyla birlikte, kırsal alanlardan büyük şehirlere göç hareketlerini artırmıştır. Ancak bu göçler, plansız yerleşimlerin ve çarpık kentleşmenin önünü açmış, gecekondu alanlarının büyümesine yol açmıştır (Aydın, 2004).

Küreselleşme, yalnızca ekonomik büyüme değil, aynı zamanda çevresel ve toplumsal krizleri de beraberinde getirmiştir. Türkiye'deki çarpık kentleşme örneklerinde, özellikle yerel yönetimlerin yetersizliği ve küresel sermaye yatırımlarının etkisiyle, kentsel alanların hızla büyüdüğü, ancak altyapı ve sosyal hizmetlerin bu büyümeye yetişemediği gözlemlenmektedir. Ayrıca, kentlerdeki yoğun göçmen nüfus ve kültürel çeşitlilik, sosyal uyum sorunlarını ve toplumsal gerilimleri artıran bir faktör olmuştur.

Çarpık kentleşme, hızla büyüyen şehirlerin sosyal ve altyapı yetersizlikleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür kentleşme, genellikle plansız yapılaşmayı ve mekânsal ayrımı beraberinde getirir. Çarpık kentleşmenin doğrudan etkisi, özellikle büyük şehirlerin kenar mahallelerinde yoksulluk, işsizlik, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim eksiklikleri gibi sosyo-ekonomik problemleri derinleştirmektedir. Bu sorunlar, zaman içinde toplumsal yapının parçalanmasına, gelir eşitsizliğinin artmasına ve sosyal gerilimlerin yükselmesine yol açmaktadır.

Birçok kentte, bu sorunların başlıca nedenleri arasında hızla artan nüfus, yanlış yerleşim politikaları ve yetersiz kamu hizmetleri yer almaktadır. Lefebvre (1996), şehirlerin, sınıf farklılıklarının ve sosyal ayrımcılığın daha belirgin hale geldiği yerler olduğunu savunur. Çarpık kentleşme, bu sınıf farklarını daha da keskinleştirmiştir. Türkiye'de gecekondulaşma, köylerden gelen göçmenlerin çoğunlukla düşük gelirli gruplardan oluşmasından dolayı, bu tür yapılar, sosyal yapıyı derinden etkilemiştir (Erdem, 2001).

Türkiye'nin kentleşme macerası çok sağlıklı olmadığı için altyapı sorunları, çarpık kentleşme, su ve hava kirliliği, su baskınları vb. sorunlar artmış, binaların sağlamlılıkları yeterince sağlanmadığı gibi doğal afetlerden de çok fazla etkilenmiştir. Bu sürecin daha sağlıklı işlemesi adına kentsel dönüşüm politikaları üzerinde durulmuştur. 1980'lerden itibaren İstanbul'un küresel kent haline getirme (Öktem, 2005) çalışmaları, Tarlabası Bulvarı, Gökkafe, Park Otel, Boğazın yapılaşmaya açılması (Gürsel, 1990), 2004 yılında "Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu" (TBMM, 2003), 2005 Yeni Belediye Kanunu ve nihai olarak günümüze kadar devam eden gelişmelerin birçoğu kentsel dönüşümü sağlayarak daha güvenli ve yaşanabilir kentler oluşturma amacıyladır.

Türkiye'de gerek yerel yönetimlerin gerekse de merkezi hükümetin kentsel dönüşüm noktasındaki çabaları söz konusu olsa da sancılı bir dönem olması nedeniyle istenilen sonuçlara ulaşıldığını savunmak mümkün değildir. Bu nedenle bahsi geçen süreçlerin daha sağlıklı olması, kentleşme sorunlarının en aza indirgenmesi için izlenecek her türlü politika sürdürülebilir kentleşmeyi oluşturmaya yönelik olmalıdır. Aksi takdirde kent sorunları devam edecek ve yerel/ulusal/uluslararası kent ve çevre sorunları devam edecektir. Bu sürecin çözümü için sürdürülebilir kentleşme politikaları izlenmelidir.

5. Sürdürülebilir Kentleşme

Kent ve çevre sürdürülebilirliği alanında ortaya çıkan tartışmalar sürdürülebilir kentleşme tartışmasını beraberinde getirmiştir. En nihayetinde bu alan, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, kaynak tükenmesi, kentsel dayanıklılık ve çevresel adalet gibi küresel sorunlara odaklanarak multidisipliner bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca bu tartışmanın esas boyutunu

iklim değişikliği ve kentsel dayanıklılık oluşturmaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalar kentlerin iklim değişikliğinin etkilerine (sel, sıcak hava dalgaları, kuraklık vb.) karşı nasıl daha dayanıklı hale getirilebileceğini araştırmaktadır. Bu araştırmalardan birini sürdüren Karen Setovd. (2012) kentleşmenin küresel çevre üzerindeki etkileri, özellikle arazi kullanımı değişikliği ve karbon emisyonları üzerine çalışmalar sürdürmüşlerdir. Bu çalışmalar kentlerin iklim değişikliğiyle mücadeledeki rolünü ve uyum stratejilerini inceleme fırsatı bulmaya destek olmuştur. Ayrıca kentlerdeki iklim yönetişimi, iklim politikaları ve yerel düzeyde iklim eylemleri üzerine önemli araştırmalar yapan Bulkeley ve Betsill (2003) öne çıkan düşünürlerdir.

Küresel dönemde kent ve sürdürülebilirlik tartışması küresel kentlerin iklim değişikliğine uyum ve dayanıklılık stratejileri, yoksulluk ve kırılanlık konularına odaklanmıştır (Dodman ve Satterthwaite, 2008). Kentsel iklim yönetişimi ve dönüşüm kapasitesi üzerine çalışmalar artmış, “kentlerin iklim değişikliğine adaptasyonunda yenilikçi yaklaşımları ve öğrenme süreçleri” (Burch, 2010) ön plana çıkmıştır. Ayrıca kentlerdeki yeşil alanların, biyoçeşitliliğin ve ekosistem hizmetlerinin (hava kalitesinin iyileştirilmesi, su yönetimi, sıcaklık düzenlemesi gibi) önemi bu alandaki temel konular ön plana çıkmıştır. Kentlerin doğayla daha fazla bütünleşerek insan refahını ve ekolojik sağlığı nasıl artırabileceği (Beatley, 2011), çöl kentlerindeki su yönetimi ve yeşil altyapı konuları (Goddard ve Langer, 2019), iklim değişikliğine adaptasyon için görselleştirme teknikleri ve toplumsal katılımı içeren çalışmalar (Sheppard, 2012) dikkat çeken konular olmuştur. Bu konuların bu kadar çeşitlilik göstermesinin sebebi küresel dönemde giderek büyüyen kentleşme sürecinden dolayıdır. Kentleşme süreci gün geçtikçe artmaktadır. Hatta dünyanın büyük bir nüfusu kentleşmeye doğru gitmektedir. Bu sürecin gelişim aşamasını Tablo 1’de görmek mümkündür. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Amerika, Avrupa ve Okyanusya ciddi birkentleşme oranı yakalamıştır ki tahminlere göre 21. yüzyılın ortalarından sonra her 10 kişiden 8’i (hatta 9’u) kentlerde yaşıyor olacaktır.

Tablo 2: Kıtalaraya göre Kent Nüfusu Dağılımı Tahmini

	1950	1975	2010	2030	2050
DÜNYA	% 29	% 37,2	% 50,5	% 59	% 68,7
KUZEY AMERİKA	% 63,9	% 73,8	% 82,1	% 86,7	% 90,1
GÜNEY AMERİKA	% 42	% 61,2	% 79,6	% 84,9	% 88,8
AVRUPA	% 50,5	% 65,6	% 72,8	% 78,4	% 84,3
OKYANUSYA	% 62	% 71,5	% 70,2	% 73,4	% 74,8
AFRİKA	% 14,7	% 25,4	% 40	% 49,9	% 61,6
ASYA	% 16,8	% 24	% 42,2	% 52,9	% 64,6

KAYNAK: Jacques Véron, «kentleşme» maddesi, *Dictionnaire de démographie et des sciences de la population*, Armand Colin, Paris, 2010, s.489

Hızlı kentleşme süreci sadece kent yapıları veya yapıların inşa etme çerçevesinde değil, ekonomik, sosyal, siyasal ve çevresel boyutlarıyla da değerlendirilmelidir. Özellikle de küresel iklim krizinin yaşandığı dünyamızda çevre, konut, uyum, kirlilik, doğal alanların kaybolması, ulaşım ve trafik, eğitim sorunları gündemdeyken şehirlerin planlanması konusunda da yeni politikalara ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim Dünya Liderleri’nin 2015 yılında, 2030’a kadar belirledikleri 17 ortak amaç ve kalkınma hedefleri göz önüne alındığında bu konunun ciddiyeti de ortaya çıkmaktadır.

BM 2015 yılında, 2030’a kadar 3 önemli işi başarmak için 17 Küresel Amaç üzerinde uzlaşmıştır. Bunlar Aşırı yoksulluğu sona erdirmek, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele, iklim değişikliğini düzeltme şeklindedir (<https://www.kureselamaclar.org/>). Sürdürülebilir kalkınma için Küresel Amaçlar bu taahhütleri gerçekleştirebilmek adına tüm ülkelerin de bu konuda yapacakları çalışmalara odaklanmışlardır. Bu amaçla oluşturulan kalkınma hedeflerinin 11. si Şekil-1’de görüldüğü üzere *Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar* hedefidir. Sürdürülebilir kentleşmenin bu kapsamda arz ettiği önem de ortaya çıkmaktadır.

Şekil-1 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Kaynak: <https://www.tr.undp.org>

Sürdürülebilir kentleşme ile ne kastedilmektedir? Büyük kentler doğal kaynakların başlıca tüketicisi konumundadır. Ayrıca kirlilik ve atıkların en çok üretildiği yerler olması nedeniyle de toplumsal hareketler, dünya örgütleri ve devletler bazı politikalar geliştirmişlerdir. Bu politikaların gelişmesindeki en büyük etken ise dünyanın sadece şu anda üzerinde yaşayan insanlara ait olmadığı, geleceğe de taşınması ve gelecek kuşaklara daha iyi bir dünyanın bırakılması gerektiğine yönelik artan görüşlerdir. Bu nedenle sürdürülebilirliğin olması gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik “bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılamak” (TÇSV, 1991: 71) şeklinde tanımlanmaktadır. Buna göre insanların yararlandığı ekosistem, organizmalar, kara, deniz ve atmosfer kaynaklarının optimum sürdürülebilirliğini başarabilecek biçimde yönetilmeleri, kaynakların gelecek kuşağa aktarılması, kalkınmanın da bu amaçla gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Kaynaklar sınırsız değildir. Aynı şekilde kentler de ortaya çıkardığı bazı temel sorunlar bakımından düzgün bir şekilde planlanmalıdır. Keleş’in (1998: 112) belirttiği üzere, çevre değerleri ile doğal kaynakların bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve çıkarları gözetilerek, israfa yol açmayacak şekilde ve akılcı yöntemlerle kullanılması esastır. Bu ilkeye bağlı kalınarak ekonomik kalkınmayı hedefleyen çevreci bir dünya görüşünün geliştirilmesi, sürdürülebilirlik açısından büyük önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, çevreci bir bakış açısının yanı sıra, tam katılımlı bir yurttaşlık sisteminin kurulması, çevre ve sosyo-ekonomik konularda alınacak kararlarda demokratik yöntemlerin benimsenmesi ve kent planlamasında bilimsel kaynaklardan yararlanılması, kentsel sürekliliğin sağlanmasında etkili olacaktır. Bu süreklilik aynı zamanda kentsel kalkınmayı da beraberinde getirecektir.

Bu çerçevede sürdürülebilir kentsel gelişme; kent mekânlarının, bu mekânlarda gerçekleşen faaliyetlerin ve kent sakinlerinin çevreyle birlikte bir bütün olarak dengeli biçimde varlığını sürdürebilmesi ve üretilen değerlerin gelecek kuşaklara aktarılabilmesi anlamına gelir. Newman’a (1999: 219) göre sürdürülebilir kentler, kentlerin en uygun eylemlerde bulunmasını sağlayarak kentsel sürdürülebilirliği mümkün kılacaktır.

Bu çerçeveden değerlendirildiğinde bugün BM başta olmak üzere devlet toplulukları ve örgütlenmeleri sürdürülebilir kentleşmenin aslında kalkınma süreciyle bağlantılı olduğunu

kabul ederek hareket etmektedirler. Bu süreci ortaya çıkaran en büyük etkenin de 1960'lı yıllardan beridir devam eden yeni toplumsal hareketler olduğu da unutulmamalıdır. Uzun bir zamandır devam eden çevreci eylemlerle gündeme gelen hareketler sayesinde birçok konu gündeme gelmekte, devletler üzerinde baskı oluşturmaktadır. Çevreci hareketlerin gündeme getirdiği sorunlar sonucunda "hava, su ve toprak kirliliği, biyoçeşitliliğin azalması, çölleşme gibi çevre sorunları; sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı, kalkınma gibi faktörlere bağlanmaya başlamış, giderek artan sorunların bu bağlamda düşünülmesi gerekliliği gündeme gelmiş ve böylelikle sürdürülebilir kalkınma anlayışının temelleri atılmıştır" (Yazar, 2006).

Küresel politikaları artık sürdürülebilir kentleşmeden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Özellikle 2021 yılı itibariyle de dünya nüfusunun neredeyse yarısının (Worldbank, 2025) kentleştiği göz önüne alındığında ve bu tahminin 2050 yılında dünya nüfusunun üçte ikisini oluşturacağı öngörüldüğünde kentlerin planlanması, kalkınmanın dikkate alınması, yerel yönetimlerin rolü, çevre sorunları, altyapı, çarpık kentleşme, eğitim, konut ve yerleşim gibi konuların da bu bağlamda ele alınması gerekmektedir.

6. Sürdürülebilir Kentleşme Bağlamında Türkiye

Türkiye'nin kentleşme süreci belli periyotlarda gelişmiştir. Genel hatlarıyla 1950 öncesi erken dönem ve 1950 sonrası devam eden sanayileşme ve göç hareketleri çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. 1960 sonrası kentlerde sanayinin gelişmesi ve kırdan kente göç hareketlerinin başlaması Türkiye'de kentleşme sürecini hareketlendiren önemli bir dönem olarak görülebilir. Türkiye'de kentleşmeyi ortaya çıkaran etkenlerin başında kırsal alanda meydana gelen tarım ve toprak düzenlemeleri gelmekle beraber, kentlerde eğitim ve sanayinin gelişmesi gibi etkenler de söz konusu olmuştur. Fakat burada dikkati çeken en büyük etken kentleşme sonrası süreçtir. Yalçın'a (2010: 226) göre, Türkiye'de 1950'li yıllarda başlayan ve giderek hız kazanan kentleşme süreci, beraberinde birçok sorunu da getirmiştir. Bu sorunlar arasında en çok dikkat çekenler; işsizlik, konut yetersizliği, kontrolsüz nüfus yoğunlaşması, kentte yaşayanlar için yeterli sosyo-ekonomik ve sağlık hizmetlerinin sunulamaması, altyapı eksiklikleri ve kentte yaşamalarına rağmen kentli kimliğini benimseyememiş bireylerin fazlalığıdır. Ayrıca verimli toprakların imara açılması, gecekondulaşma, altyapı sorunu, çevre kirliliği bu süreçte ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimlerin yeterli düzeyde şehir planlamalarını yapamamaları nedeniyle de sorunlar kartopu gibi giderek büyümüştür.

Kentleşme sürecinde ortaya çıkan sorunlara ayrıca doğal afetlerin etkisi de eklenmiştir. Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle sık sık doğal afetlere maruz kalması, depremler, seller ve diğer doğal felaketlerin sonuçlarının ağır olması çarpık kentleşmenin ve plansız yapılaşmanın doğrudan sonuçlarıdır. 1999 İzmit Depremi, Türkiye'nin büyük kentlerindeki yapıların çoğunun dayanaksız olduğunu ve kentsel altyapı eksikliklerinin büyük felaketlere yol açabileceğini gözler önüne sermiştir. Yine 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli ve diğer birçok ili etkileyen depremde TÜİK (2024) verilerine göre 45 bin 784 kişi hayatını kaybetmiştir. İnsanların hayatlarını kaybetmesine neden olan kent oluşumları ve yapılarının etkisi çok sık bir şekilde tartışılmıştır. Kentleşme sürecinde yaşanan aksaklıklara bağlı olarak ortaya çıkan problemlerden biri de deprem gibi doğal afetlerde binaların güvensiz olmasıdır. Bu durum da kentleşmenin plansızlığından kaynaklanmaktadır. Bu durum sadece deprem için değil diğer birçok doğal afet çeşidi için de geçerlidir. Doğada var olan gelişmelerden daha az etkilenmenin yolu kentleşmenin planlı ve sağlıklı bir şekilde oluşmasından geçmektedir.

Küresel dönemde doğal afetlerin yanı sıra, küresel iklim krizi, orman yangınları, doğanın tahribatı gibi problemler tartışılmakla beraber, kent merkezlerinde meydana gelen gelişmelerin bu problemleri tetiklediği üzerinedurulmaktadır. Türkiye'nin de bu durumdan etkilendiği göz önüne alındığında dünyada tartışma konusu olan sürdürülebilirliğin kentleşmedeki önemi ortaya çıkmaktadır.

Sürdürülebilir kentleşme, çevresel, toplumsal ve ekonomik açılardan dengeli bir gelişim süreci olarak tanımlanmıştır. Bu süreç, sadece binaların güvenliği değil, aynı zamanda sosyal hizmetlerin erişilebilirliği, çevre dostu yaşam alanları ve halkın afetlere karşı dayanıklılığını

artırmayı da hedefleyen bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle sürdürülebilir kentleşme hem çevresel hem de toplumsal olarak daha sağlam ve dayanıklı kentler inşa etmeyi amaçlar. Türkiye'de son yıllarda kentsel dönüşüm projeleri ve afet risk yönetimi uygulamaları, sürdürülebilir kentleşme için önemli adımlar olmuştur. Ancak, bu süreçlerin başarısı, yalnızca fiziksel yapılarla sınırlı olmayıp, toplumsal katılım, eğitim ve yerel yönetimlerin etkinliğine de bağlıdır (Çolak, 2010).

Bu sürece dair şekil-1'de yer alan küresel sürdürülebilirlik küresel kalkınma hedeflerinden 11. si olan Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar başlığında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak amacıyla bu başlık altında yer alan maddelerin tamamında sürdürülebilir şehir durumu ile kentleşme süreci, insanların güvenli barınma ihtiyaçları, bütün ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmenin geliştirilmesi, hava kalitesini artırmak ve belediye atık yönetimini sağlamak gibi konular üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın önemini ortaya çıkaran madde 11.b. maddesidir. Bu maddede "2020'ye kadar kapsamaya, kaynak etkinliğine, iklim değişikliğine uyuma ve afetlere karşı dayanıklılığa yönelik entegre politikaları ve planları benimseyen ve uygulayan şehirlerin ve insan yerleşimlerinin sayısının önemli ölçüde artırılması ve Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçeve Eylem Planı 2015-2030 doğrultusunda bütüncül bir afet risk yönetiminin her düzeyde geliştirilmesi ve uygulanması" (<https://www.kureselamaclar.org/>) vurgulanmıştır.

Dünyanın birçok ülkesinin karşı karşıya kaldığı temel durum küresel kent sorunları ile buna bağlı olarak hasarı artıran doğal afetlerdir. Doğal afetlerin ortaya çıkmasının engellenmesinden ziyade bu süreçle nasıl mücadele edileceği üzerinde durulmalı ve politikalar geliştirilmelidir. Tüm dünyanın gündeminde olan bu süreç Türkiye için de geçerli bir durumdur. Türkiye başta olmak üzere birçok yerde depremin veya sel felaketlerinin ortaya çıkması gayet doğal bir olay iken asıl problem bu doğa olaylarına karşı yeterli önlemlerin alınmamış olmasıdır. Ayrıca yerleşimlerin oluşturulmasında doğa olaylarının yeterince tespit edilmemiş olması veya yapılaşmaların çevrenin temel özellikleri göz önüne alınacak yeterli çalışmaya ve tespite tabi tutulmaması doğa olaylarını felakete dönüştürebilmektedir. Bundan dolayı Türkiye'de özellikle büyükşehirler başta olmak üzere kentlere yönelik sürdürülebilir kentleşme politikalarının benimsenmesi, yerel yönetimlerin bu konuda daha fazla politika geliştirmesi gerekmektedir. BM kalkınma hedefleri doğrultusunda küresel bir sorun haline gelen iklim krizinden kent sorunlarına kadar birçok alanda çalışma gerekmektedir. Bu çalışmaların devamlılığı da sürdürülebilirlikle mümkündür.

Sürdürülebilirlik konusunda Türkiye, son yıllarda bu alanda önemli adımlar atmış, ulusal politikalar ve yerel uygulamalarla sürdürülebilirliği gündemine almıştır (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, 2018). Türkiye, sürdürülebilir kentleşme hedeflerini ulusal düzeyde çeşitli stratejik belgelerde belirlemiştir. Özellikle 2014-2018 yıllarını kapsayan Onuncu Kalkınma Planı, "Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre" ilkesini benimseyerek, kentlerde yaşam kalitesinin çevreye duyarlı bir şekilde yükseltilmesini amaçlamaktadır. Bu plan, mekânsal planlamada çevresel etki değerlendirmesinin önemini vurgulamış ve yerel yönetimlerin sürdürülebilirlik stratejilerini güçlendirmeyi hedeflemiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015). Ayrıca, 2016 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Habitat III Konferansı ve 2016 Avrupa Birliği Şehircilikten Sorumlu Bakanlar Toplantısı'nda kabul edilen Amsterdam Paketi, Türkiye'nin sürdürülebilir kentleşme alanındaki uluslararası taahhütlerini pekiştirmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2015).

Yerel düzeyde, sürdürülebilir kentleşme uygulamaları çeşitlenmiştir. Örneğin, Selçuk Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada, Türkiye'deki çevre politikalarının sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesi yapılmış ve çevresel etki değerlendirme mevzuatının istikrarsızlığına dikkat çekilmiştir. Bu tür çalışmalar, yerel yönetimlerin politika geliştirme süreçlerinde rehberlik etmektedir (Akduman Vural, 2017: 69). Ayrıca, Yaşanabilir Şehirler Sempozyumu gibi etkinlikler, Türkiye'nin farklı illerinden uzmanları bir araya getirerek, sürdürülebilir kentleşme konusunda bilgi paylaşımını teşvik etmektedir (Yaşanabilir Şehirler, 2015). Türkiye'nin sürdürülebilir kentleşme yolundaki en büyük zorlukları arasında hızlı nüfus artışı, kaynak yönetimi ve iklim değişikliği ile mücadele yer

almaktadır. Bu bağlamda, iklim değişikliğine uyum stratejileri geliştirilmesi ve su kaynaklarının korunması ön plana çıkmaktadır ((Akduman Vural, 2017: 71). Gelecekte, sürdürülebilir kentleşmenin başarısı, ulusal politikaların yerel uygulamalarla entegrasyonu, paydaşlar arası iş birliği ve halkın bilinçlendirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, sürdürülebilirlik odaklı planlama ve uygulamalar, Türkiye'nin kentleşme politikalarının temelini oluşturmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentleşme, insanlık tarihinin en kapsamlı sosyo-ekonomik dönüşümlerinden biri olarak, yalnızca fiziki mekânın dönüşümünü değil, aynı zamanda toplumsal yapıların, kültürel dinamiklerin, ekonomik ilişkilerin ve siyasi örgütlenmenin yeniden şekillenmesini beraberinde getirmiştir. Sanayileşme ile başlayan bu süreç, küreselleşmenin etkisiyle daha da karmaşık bir hal almış; kentler, sadece insanların yaşadığı mekânlar değil, aynı zamanda küresel sermayenin, kültürel etkileşimlerin, sosyal farklılaşmaların ve ekolojik krizlerin sahnesi haline gelmiştir.

Saskia Sassen'in "küresel kentler" kavramsallaştırması, şehirlerin küresel ekonomik ağlar içindeki yeniden konumlanmasını anlamamıza yardımcı olurken; David Harvey, Anthony Giddens, Edward Soja ve Manuel Castells gibi düşünürlerin katkıları, bu dönüşümün çok katmanlı doğasını sosyolojik bakışla açıklamada yol gösterici olmuştur. Bu çerçevede kentler, artık yalnızca ulusal politikaların değil, aynı zamanda küresel kapitalizmin doğrudan etkilediği mekânlar olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye özelinde bakıldığında ise kentleşme süreci, 1950'lerden itibaren hızlanan iç göç, hızlı nüfus artışı, sanayileşme ve altyapı eksiklikleriyle karakterize olmuştur. Türkiye'nin büyük kentleri (İstanbul, Ankara, İzmir vb.), kırsal bölgelerden gelen göçün ve küresel ekonomik entegrasyonun baskısıyla büyürken, plansız kentleşme, gecekondu bölgeleri, toplumsal eşitsizlikler ve çevresel sorunlar gibi kronik problemler ortaya çıkmıştır. Bu süreçte yerel yönetimlerin yetersizliği, merkezi planlamanın eksikliği ve sosyal politikaların zayıflığı, sorunların derinleşmesine neden olmuştur.

Kentleşmenin bir diğer önemli boyutu ise sürdürülebilirliktir. Bugün kentlerin karşı karşıya olduğu en büyük tehditlerden biri iklim krizidir. Arazi kullanımı değişiklikleri, karbon salınımı, yeşil alan kaybı, su kaynaklarının tükenmesi ve çevresel adalet gibi meseleler, sürdürülebilir kentleşmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu noktada, sürdürülebilirlik yalnızca çevresel değil, aynı zamanda ekonomik eşitlik, toplumsal adalet ve kültürel çeşitliliği kapsayan çok boyutlu bir hedef olarak ele alınmalıdır. Bu kapsamda da bazı politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çalışma boyunca vurgulanan konular çerçevesinde şu öneriler sunulabilir;

- ✓ Kentleşme yalnızca fiziksel bir süreç olarak görülmemeli, sosyolojik, kültürel ve çevresel boyutlarıyla birlikte ele alınmalıdır. Bu doğrultuda, merkezi hükümetle yerel yönetimler arasında daha koordineli, veri temelli ve katılımcı bir kent planlaması yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve mahalle örgütlerinin sürece aktif katılımı sağlanmalıdır.
- ✓ İklim krizine karşı kentlerin dayanıklılığını artırmak için, kent düzeyinde karbon emisyonlarını azaltmaya yönelik stratejiler geliştirilmeli; yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş, enerji verimli yapılar, toplu taşıma sistemlerinin geliştirilmesi ve yeşil altyapı uygulamaları teşvik edilmelidir. Su yönetimi, hava kalitesi ve biyolojik çeşitliliği koruyucu önlemler önceliklendirilmelidir.
- ✓ Gecekondu bölgeleri ve plansız yapılaşmalar, kentlerin sağlıklı gelişimini engelleyen en temel sorunlardan biridir. Bu bağlamda, imar planlarının güncellenmesi, sosyal konut projelerinin artırılması ve afet riski taşıyan yapıların dönüşümü konusunda kararlı adımlar atılmalıdır. Ancak bu dönüşümün "yerinden etme" yerine "yerinde dönüşüm" ilkesiyle yürütülmesi önemlidir.
- ✓ Göç ve kültürel çeşitlilik, çağdaş kentlerin kaçınılmaz gerçekleri arasındadır. Özellikle büyük şehirlerde göçmen toplulukların entegrasyonu ve kültürel uyumu için dil kursları,

meslek edindirme programları, sosyal dayanışma merkezleri gibi kapsayıcı sosyal politikalar hayata geçirilmelidir. Ayrıca yerel kültürlerin korunması ve görünür kılınması için kültürel politikalar desteklenmelidir.

- ✓ Kentlerde ekonomik eşitsizliklerin azaltılması için düşük gelirli grupların barınma, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi temel hizmetlere erişimi güvence altına alınmalıdır. Kent içindeki mekânsal ayrışmaların giderilmesi için karma gelirli konut alanları, eşit hizmet dağılımı ve kamusal alanların artırılması önem taşımaktadır.
- ✓ Akıllı kent uygulamaları, kentsel planlama süreçlerinde kullanılabilecek önemli araçlardır. Yerel yönetimler, coğrafi bilgi sistemleri (GIS), dijital haritalama, toplu veriler ve kent izleme sistemleri ile karar alma süreçlerini daha etkin hale getirebilir. Veri temelli politikalar sayesinde kentsel sorunlar önceden tespit edilebilir ve daha hızlı çözümler geliştirilebilir.
- ✓ Henri Lefebvre'in "kent hakkı" kavramsallaştırması ışığında, kentin tüm sakinleri için erişilebilir, katılımcı ve adil bir yaşam alanı oluşturmak esas olmalıdır. Toplumun dezavantajlı kesimlerinin (kadınlar, engelliler, yaşlılar, göçmenler vb.) kent yaşamına tam katılımını sağlayacak yapılar kurulmalı, sosyal dışlanma önlenmelidir.

Son olarak kentleşme, kaçınılmaz bir süreçtir. Ancak bu sürecin nasıl yönetileceği, kentlerin insan yaşamı üzerindeki etkisini doğrudan belirleyecektir. Türkiye gibi hızlı kentleşme süreci yaşayan ülkelerde, plansız ve çarpık büyüme yerine, adaletli, dayanıklı ve sürdürülebilir kent politikaları geliştirmek bir zorunluluk haline gelmiştir. Kentlerimizi geleceğe taşıyacak olan, yalnızca daha fazla bina değil, daha fazla eşitlik, doğa ile uyum ve toplumsal dayanışma olacaktır.

KAYNAKÇA

Aydilek, E., & Şen, A. T. (2015). Türkiye'de İstikrarsız ve Sürdürülebilir Olmayan Çevre Politikalarına Bir Örnek: Çevresel Etki Değerlendirme Mevzuatı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, 9, 45-58.

- Akduman Vural, B. M. (2017). Türkiye'de İklim Değişikliğine Karşı "Kent Ve Su" Arasındaki Koruma Kullanma Dengesinin Sağlanmasına Yönelik Stratejiler. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 67-91.
- Beatley, T. (2011). *Biophilicities: Integrating nature into urban design and planning*. Island Press.
- Brenner, N. ve Keil, R. (2006). *The global cities reader*. Routledge, London.
- Bulkeley, H., ve Betsill, M. M. (2003). *Cities and climate change: Urban sustainability and global environmental governance*. Routledge.
- Burch, S. (2010). Transforming barriers into opportunities: The new logic of climate change mitigation and adaptation in cities. *Local Environment*, 15(7), 573-591.
- Burgess, E. W. (1925). The growth of the city: An introduction to a research project. In *The city* (pp. 47-62). University of Chicago Press.
- Castells, M. (1977). *The urban question: A Marxist approach*. Edward Arnold.
- Castells, M. (2005). *Ağ toplumunun yükselişi*. Ebru Kılıç (çev.). 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Childe, V. G. (1950). The urban revolution. *Town Planning Review*, 21(4), 3-17.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2015). Şehircilik Alanında Genel Durum. Erişim: <https://sehirciliksurasi.csb.gov.tr/sehircilik-alaninda-genel-durum-i-271sehirciliksurasi.csb.gov.tr>
- Çolak, A. (2010). *Sürdürülebilir kentleşme ve afet riski yönetimi*. İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Dodman, D., & Satterthwaite, D. (2008). Responding to climate change in urban areas. *Environment and Urbanization*, 20(2), 273-277.
- Durkheim, E. (2023). *Toplumsal işbölümü*. Özer Ozankaya (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Erdem, C. (2001). *Çarpık kentleşme ve sosyal yapı*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Ersoy, M. (2001). *Kentsel planlama*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age*. Stanford University Press.
- Goddard, S. E., ve Langer, S. (2019). Greening the desert city: Exploring the role of water in urban green infrastructure development. *Landscape and Urban Planning*, 190, 103606.
- Gül, İ. (2015). *Sürdürülebilir kentleşme ve doğal afetler: Türkiye'de kentsel dönüşüm uygulamaları*. Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Gürsel, Y. (1990). *Demokratikleşme Sürecinde Kent ve İnsan*. İstanbul: E Yayınları.
- Hall, S. M. (2012). *City, street and citizen: The measure of the ordinary*. Routledge.
- Harvey, D. (1985). *The urbanization of capital*. Johns Hopkins University Press.
- Harvey, D. (2000). *Spaces of hope*. University of California Press.
- Işık, O. (1995). Globalleşme süreci ve kentin/kentlinin değişen anlamları. *Birikim Sayı* 68-69, 98-105.
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jones, E. (1990). *Metropolis*. Oxford: Oxford University Press.
- Katz, C. (2004). *Growing up global: Economic restructuring and children's everyday lives*. University of Minnesota Press.
- Keleş, R. (1998). *Kentbilim terimleri sözlüğü* (2. baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Keleş, R. (2008). *Kentleşme politikaları*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kitchin, R. (2014). *The data revolution: Big data, open data, smart cities, and their dark sides*. Sage.
- Lefebvre, H. (1968). *Right to the city* (R. Kohl, Trans.). Verso.
- Lefebvre, H. (1996). *The production of space*. Blackwell.
- Light, I. (1983). *Cities in world perspective*. New York: Macmillan.
- Marcuse, P. (2009). A right to the city. In N. Brenner, P. Marcuse, & M. Mayer (Eds.), *Cities for people, not for profit: Critical perspectives on the new urban agenda* (pp. 1-18). Routledge.
- Marx, K., ve Engels, F. (2005). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri* (M. Erdost, Çev.). Ankara: Sol Yayınları.

- Mayer, M. (2009). The "right to the city" in the context of shifting urban governance. In N. Brenner, P. Marcuse, & M. Mayer (Eds.), *Cities for people, not for profit: Critical perspectives on the new urban agenda* (pp. 165–177). Routledge.
- Mega, V., & Pedersen, J. (1998). *Urban sustainability indicators*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Mitchell, D. (2003). *The right to the city: Social justice and the fight for publicspace*. Guilford Press.
- Moir, E., Moonen, T., & Clark, G. (2014). *The future of cities: What is the global agenda?* UK Government Office of Science.
- https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/377470/futurecities-global-agenda.pdf (Erişim tarihi: 2 Aralık 2020)
- Newman, P. (1999). Sustainability and cities: Extending the metabolism model. *Landscape and Urban Planning*, 44, 219–226.
- Öktem, B. (2005). Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekanı Dönüştürmedeki Rolü: BüyükdereMaslak Aksı.İçinde H. Kurtuluş (Der.), İstanbul: Bağlam Yayınları (s. 25-77). İstanbul'da Kentsel Ayırışma,
- Park, R. E., Burgess, E. W., & McKenzie, R. D. (1925). *The city: Suggestions for investigation of human behavior in the urban environment*. University of Chicago Press.
- Pastor,Jr. M. (2007). *This could be the start of something big: How social movements for regional equity are reshaping metropolitan America*. Cornell University Press.
- Ratti, C., & Claudel, M. (2016). *Senseable city guide: A new way to see the city*. MIT Press.
- Sassen, S. (2001). *The global city: New York, London, Tokyo*. Revised edition Priceton University Press, Princeton.
- Saunders, P. (1981). *Social theory and the urban question*. Hutchinson.
- Seto, K. C., Güneralp, B., & Hutyra, L. R. (2012). Global forecasts of urban expansion to 2030 and direct impacts on biodiversity and carbon stocks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 109(40), 16083–16088.
- Sheppard, S. R. J. (2012). *Visualizing climate change: A guide to visual communication of climate change and future landscapes*. Routledge.
- Simmel, G. (1903). The metropolis and mental life. In *The sociology of Georg Simmel* (1950). FreePress.
- Smith, N. (1996). *The new urban frontier: Gentrification and the revanchist city*. Routledge.
- Soja, E. W. (1989). *Postmodern geographies: The reassertion of space in critical social theory*. Verso.
- Tanyeli, U. (1997). Türk Modernleşmesinin Kentsel Sahnesini Yeniden Düşünmek. Dosya: Ankara, Arredamento Dekorasyon, Sayı 3, s.81-82.
- TBMM, (2003). Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu Tasarısı ve Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu Raporu. <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5104.html>: Erişim Tarihi: 02 Şubat 2025.
- TÇSV. (1991). *Ortak geleceğimiz* (3. baskı). Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları.
- Tekeli, İ., ve Gülöksüz, Y. (1995). Kentleşme, kentlileşme ve Türkiye deneyimi. *Cumhuriyet Dönemi Türk Ansiklopedisi*, 11–15. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İ. (1998). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.1-24.
- Turhanoglu, F. A. K. (2019). Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi: 1923-2000. İçinde Fatime Güneş (Der.) Kent Sosyolojisi (s. 215-242). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK. (2024). Ölüm ve ölüm nedeni istatistikleri, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/>
- Tümerterkin, E., ve Özgüç, N. (2002). *Beşeri coğrafya: İnsan, kültür, mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği. (2018). Sürdürülebilirlik Kavramı, Çevresel Etki Değerlendirme ve Stratejik Yaklaşım. Erişim: <https://www.skb.gov.tr/surdurulebilirlik-kavrami-cevresel-etki-degerlendirme-ve-stratejik-yaklasim/SKB>
- Üngör, A. (1999). *Gecekondu ve kentleşme: Türkiye örneği*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Wacquant, L. (2007). *Urban outcasts: A comparative sociology of advanced marginality*. Polity Press.
- Weber, M. (1921). *The city*. Free Press.
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1–24.

- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentlileşme. In B. Duru & A. Alkan (Ed. & Çev.), *20. yüzyıl kenti*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Worldbank. (2025). United Nations Population Division. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS> (Erişim tarihi: 1 Ocak 2025)
- Yalçın, C. (2010). Türkiye’de kentlileşme sorunları üzerine bir tartışma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(1), 225–245.
- Yaşanabilir Şehirler(2015). Yaşanabilir Şehirler. Erişim: <https://yasanabilirsehirler.org/2015-2/yasanabilirsehirler.org>
- Yazar, K. H. (2006). *Sürdürülebilir kentsel gelişme çerçevesinde orta ölçekli kentlere dönük kent planlama önerisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi.

EXTENDED ABSTRACT

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

SOCIOLOGICAL TRANSFORMATIONS IN THE PROCESS OF GLOBAL URBANIZATION AND SUSTAINABLE URBANIZATION IN THE CONTEXT OF UNPLANNED URBAN GROWTH IN TÜRKİYE

Introduction and Research Purpose: Urbanization is a process that did not begin simultaneously across the globe and has evolved based on human lifestyles and preferences. While it initially manifested through primitive cave dwellings, urbanization as a collective social and spatial development began with the establishment of settlements. This process, influenced by geographic, economic, political, and cultural contexts, varies significantly across regions. In this study, the phenomenon of urbanization is examined not just as a spatial transformation but primarily through its sociological dimensions within the context of globalization. The aim is to assess how global urban dynamics shape societies and how sustainable urbanization can address the socio-environmental challenges emerging from rapid urban growth, particularly focusing on the case of Türkiye.

Literature Review: The study draws upon a wide range of academic discussions that intersect urbanization with sociology, environmental studies, and planning. It references key thinkers such as Saskia Sassen, David Harvey, Anthony Giddens, and Manuel Castells, who have shaped the understanding of global cities and the complex socio-economic layers of urban transformation. In addition, the study reviews United Nations Sustainable Development Goals (SDGs) and global sustainability frameworks to assess Türkiye's alignment with international urban development strategies. The concept of the "right to the city" by Henri Lefebvre is also explored as a normative framework for equitable urban policies.

Methodology and Findings: The study utilizes qualitative content analysis and literature review methods, drawing from academic articles, UN documents, urban policy reports, and sociological theory. It identifies the key challenges of urbanization in the global era-such as climate change, pollution, biodiversity loss, and social inequality-and links them to Türkiye's urban issues: uncontrolled migration, informal settlements, infrastructure gaps, and disaster vulnerabilities. The findings emphasize that Türkiye's urbanization has been rapid but often unplanned, creating long-term sustainability risks. However, there is also potential for improvement through data-driven governance, community participation, and local-global policy integration.

Conclusions and Recommendation: Urbanization is not merely a spatial transformation but a multi-dimensional socio-political process. The study concludes that sustainable urbanization must involve inclusive governance, climate resilience, and social justice. Specific recommendations include: (1) Enhancing coordination between central and local governments with participatory planning mechanisms. (2) Promoting renewable energy, efficient public transportation, and green infrastructure. (3) Transforming informal housing through "on-site urban renewal" instead of displacement. (4) Designing integration programs for migrants and preserving local cultures. (5) Reducing inequalities in access to services and expanding mixed-income neighborhoods. (6) Leveraging smart city tools and data systems for proactive decision-making. (7) Ensuring the urban "right to the city" for all, including vulnerable groups.

Ultimately, for rapidly urbanizing countries like Türkiye, adopting sustainable and equitable urban strategies is not just an option but a necessity. The future of cities lies not in concrete growth, but in balanced development, human rights, and ecological harmony.

KATKI ORANI BEYANI VE ÇIKAR ÇATIŞMASI BİLDİRİMİ

Sorumlu Yazar

Responsible/Corresponding Author

Dr. İbrahim MAVİ

Makalenin Başlığı <i>Title of Manuscript</i>		SOCİOLOGİCALTRANSFORMATİONS İN THEPROCESS OF GLOBAL URBANİZATİON AND SUSTAINABLEURBANİZATİON İN THECONTEXT OF UNPLANNED URBAN GROWTH İN TÜRKİYE		
Tarih <i>Date</i>		15.06.2025		
Makalenin türü (Araştır mamakalesi, Derleme vb.) Manuscript Type (Research Article, Review etc.)		Derleme Makalesi		
Yazarların Listesi/List of Authors				
<i>Sıra No</i>	Adı-Soyadı <i>Name- Surname</i>	KatkıOranı <i>Author Contributions</i>	Çıkar Çatışması <i>Conflicts of Interest</i>	Destek ve Teşekkür (Varsa) <i>Support and Acknowledgment</i>
1	İbrahim MAVİ	%100	-	-